

Yeni Başkentin Sportif Yüzü: Ankara Demirspor*

Yavuz Yıldırım**

Giriş

Ankara denince akla kurumlar gelir çoğunlukla. Aslında o kurumlar, Cumhuriyet'in kurucu düşüncesini hayata geçiren temel araçlardı. Yaşamın her alanında hedeflenen köklü dönüşüm ve modernizasyon süreci, sportif çalışmaları da etkilemişti ve bu konuda öncü olanlar yine kurum takımlarıydı. Yeni Türk Devleti'nin başkenti, spor alanındaki değişimin de öncüsü olmuştu.

Bu yazıda, Cumhuriyet düşüncesinin sembolü olan Ankara'nın, sportif yüzünü teşkil eden Ankara Demirspor'un kuruluş dönemini ve Yeni Türk Devleti'nin hedefleri doğrultusunda bir spor kulübünün nasıl şekillendirildiğini anlatmayı amaçlıyorum. Burada değinilecek detaylar ve kulübün kuruluş amaçları, aynı zamanda Cumhuriyet rejiminin, bireyleri ve toplumu getirmek istediği noktayı ve bunu nasıl temellendirdiğinin de bir örneğini sunar. Ankara Demirspor, yeni başkentin taşıdığı tüm değerleri, sportif alanda simgeler. Aslında kulübün kurulmasında amaç, spor kültürüne dair bir gelişimi başlatmak değildi; dönemin politikaları daha çok, istenen sosyal dönüşümün hayata geçirilmesi ile ilgileniyordu. Bu dönüşüm "beden terbiyesi" perspektifi ile gerçekleştirilmek istendi. Dolayısıyla, Ankara Demirspor, devletin ya da dönemin CHP yönetiminin idealleri doğrultusunda kurulmuştu. Bu bağlamda, çalışmada, kulübün sportif

* Değerli yorumları için Elifhan Köse'ye teşekkür ederim.

** AÜ SBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Araş.Gör.

başarıları ve tarihinden ziyade, kuruluş dinamiklerine odaklanacağım. TCDD'nin çıkardığı Demiryolları dergisinde¹, kulübün kuruluşuna dair fikirlerin dile getirildiği önemli bir kaynak olarak çalışmanın ana eksenini oluşturacaktır.

Beden Terbiyesi Kanunu ve Demirsporlar

Demiryolları, memleketin dört bir yanına Cumhuriyet düşüncesini taşıırken, demiryolu şebekesinin geçtiği bir çok noktada Demirspor kulüpleri de kurulmuştu.² Demirsporlar'ın ilki Eskişehir Demirspor'dur. 1931'de Eskişehir Cer Atelyesi'nde faaliyetlerine başlayan bu kulüp, daha sonra değineceğim bir kanunla organize hale getirilen Demirsporlar projesinin de rehberliğini yapmıştır. Eskişehir'in demiryolları ağındaki kritik önemine bağlı olarak, burada daha gelişmiş bir yapıda bulunan tesislerin ve çalışan işçilerin fazlalığının da etkisiyle, Eskişehir bu konuda öncü olmuştu. Öyle ki bu kulüp daha 1930'ların sonunda futbol, güreş, tenis, bisiklet gibi çok farklı alanlarda faaliyetlerini sürdürmekteydi. Kulübün lokali, spor salonu ve diğer sosyal tesisleri, sportif faaliyetlerin yürütülmesi için önemli imkanlar sağlıyordu.

Başkent Ankara'da da bu önemli spor kulübünün bir benzeri zaman geçirilmeden oluşturuldu. Demiryollarının merkezi diğer noktalarında, örneğin Sivas ve Kayseri gibi illerde de aynı tarihlerde demiryolu işçilerinin kurduğu Demirspor kulüpleri faaliyetlerin başlamıştı. Ancak asıl atılım, kanuni çerçevenin çizilmesi ile sağlandı. 29 Haziran 1938'te kabul edilen ve 16 Temmuz 1938'te Resmi Gazetede yayımlanan 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu'nun 21.maddesi, kurum takımlarının oluşturulması için yasal zemini kurdu. Maddeyle birlikte, memur ve işçi sayısı 500'den çok müessesese vesair kurumların kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için, jimnastik salonu, spor alanı ve yüzme havuzu gibi tesisler yapması ve uzman beden terbiyesi öğretmeni ve antrenör tutması için gerekli çalışmaları yapması zorunlu kılındı. Daha sonra, "Beden Terbiyesi Teşkilatınca ve Müesseselerce Kurulacak Gençlik Kulüp ve Grupları Hakkında Talimatname" (12 Eylül 1940) ve "Gençlik Kulüp ve Gurup Mensuplarının Yetiştirilmesinde Nazarı Dikkate Alınacak Hususat Hakkında Tamim" (14 Ekim 1940) gibi kararlarla uygulamanın detayları belirlendi. Bu çerçevede Demirspor kulüplerinin sayısı artmaya başlar. Söz konusu madde halen 3289 sayılı Gençlik Spor Genel Müdürlüğü Kanununun 26. maddesinde, tesis

1 1920'lerin sonunda İstanbul merkezli çıkmaya başlayan dergi daha sonra Ankara'dan yayınlanıyor ancak yayın hayatı sırasında Demiryolu, Demiryollar, Demiryolları vb. farklı adlar alıyor. Ekim 1951'den itibaren "sayı 1" olarak numaralandırılıyor. Bu konudaki detaylı bir çalışma için bkz. Halil İbrahim Uçak, "Demiryolları Mecmuası ve Demiryolcu Dergiler", Kebikeç, sayı 11,s.251-277. Yazıda derginin 1930-1960 arasına odaklanılmıştır.

2 Bu konuda giriş niteliğindeki bir çalışmam, şu adreste yayınlanmıştır; <http://www.kentvedemiryolu.com/icerik.php?id=301>

mükellefiyeti başlığıyla, şu şekilde yer alır: “Memur ve işçi sayısı 500’den fazla olan kuruluşlar ve fabrikalar, öncelikle kendi personeline beden eğitimi ve spor yaptırmak için spor tesisleri yapmaya ve antrenör tutmaya mecburdurlar.”

“Beden Terbiyesi ve Spor Mükellefiyeti”, kapsamlı bir toplumsal dönüşümü hedefleyen detaylı bir program içermekteydi. Kanunun çıkarılması ani bir kararla değil, erken Cumhuriyet dönemi politikalarının evrilmesi sonucunda gerçekleşmişti. Bu süreç, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın (TİCİ) sona erdirilip Türk Spor Kurumu’nun oluşturulması ve CHP’nin spor çalışmalarını “bir devlet ve cemiyet işi” haline getiren politikasıyla şekillendi (Akın,2004:55-85; Fişek,1998:350-418). Bu bağlamda kulüpçülüğün kontrol edilemeyen bir rekabeti, disiplinsizliği ve bireyciliği ön plana çıkardığı düşüncesiyle, spora belirli bir disiplin ve sosyal bir sorumluluk yüklenmesi hedeflenmekteydi (Akın,2004:202). Diğer bir ifadeyle, beden terbiyesi, spor ve gençlik “davaları” bir bütün halinde ele alınarak, “memleket davası” haline gelmişti (İnanç, 1995). “Spor işlerine yeni bir şekil vermek” gerektiğinde karar kılan CHP, bu faaliyetlerin valilik denetiminden alınıp parti bünyesinde yürütülmesi ve Başbakanlık denetimine tabi tutulmasına dair çalışmalar başlattı (TİDATA,2007:871). Ardından çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kuruldu.³ Teşkilat bünyesinde kurulacak ve müesseselerin kuracağı kulüplerin kurumsallaşması aşamasında, CHP binaları ve Halkevleri toplantı salonlarının kullanılabilmesine dair tamimler yayınladı.

Henüz Kanun’un çıkmadığı ancak TİCİ’nin Türk Spor Kurumu adıyla partiye bağlandığı 1936 yılında, 19 Mayıs Stadi’nin açılışında konuşan Başbakan İsmet İnönü, “Türkiye’nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada, açık meydanlarda yetişecektir” derken Türkiye’yi idare edenlerin stadyumu en kıymetli mektep gibi her yerde kurmaya çalışacaklarını söylemiştir (TİDATA,2007:806). Bu durumun bir tür seferberlik ve vatandaşlara yüklenen bir sorumluluk halini alması Beden Terbiyesi Kanunu ile gerçekleşti. Kanun maddelerinin görüşülmesinden önce Meclis’te konuşan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, şunları söylemişti:

“Beden Terbiyesi, spor ve ona mülhak olan diğer hareketleri biz milli terbiyenin esaslı bir rüknu (yönü) olarak telakki ediyoruz. (...) Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için kudretli bir hale getirmek istiyoruz. Beden terbiyesini düşünürken fikir terbiyesini de ihmal etmemeye daima derpiş etmekteyiz (göz önünde tutmaktayız). Bizce sırf beden terbiyesine hasrı kuvvet ederek; zihni, fikri ve şuuru bir

3 1942 yılında Maarif Vekaletinin denetimine geçti. 1970 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1989’da da Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü adlarını aldı.

tarafa bırakmak, ham bir madde vücuda getirmek demektir. Şuursuz kuvveti, dimağsız kudreti başkalarının elinde binbir şekil alacak bir kalıp gibi telakki ediyoruz. (...) Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvetlendirmiş bir millettir. (...) Diğer milletlere üstün kuvvetleri ve daima şuurlu kafaları sayesinde bugün medeniyet aleminin bile iftihar ettiği, bir çok meydan muharebelerinde zaferler kazanmıştır. (...) Her rejim kendine layık bir vatandaş tipi bulmuştur. İstibdad rejiminin vatandaşının tipi malumdur. Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılabının rejimin adamı, güzel vücudlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini heryerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir. (...) Biz halkımızı hayatı hususiye olduğu gibi hayatı umumiye de ciddi, vakur görmek isteriz.” (1938:484-486)

Bakan Şükrü Kaya'nın konuşmasında görüldüğü gibi, Kemalist rejimin insanı, geçmişten tamamen farklı olacaktır. Vatandaşları zinde ve güçlü tutmak, onların fikirsel gelişimlerini sağlamak, sporun ve onu kontrol edecek olan devletin temel amaçlarından ve bunu esas olarak vatan savunması için yapmak gerekir. Kaya konuşmasında ayrıca ihmal edilen sporlar arasında dağcılık, kayakçılık, denizcilik, yüzücülük, yelkencilik gibi sporları sayar ve bu branşlardaki becerinin geçmişte savaş alanında Türkleri rakipleri karşısında farklı kıldığını vurgular. Kaya'ya göre özellikle denizcilikteki gerileme, 1.Dünya Savaşı'nın kaybedilmesine, Mondros'a ve Balkan Savaşı'nın kötü sonuçlarına yol açmıştır (1938:486). Kaya'nın sözleri 2.Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki ülke ve dünya konjonktürünü yansıtır: Gençlerin savaşa, vatan savunmasına hazır kılınması devletin bir görevidir ve buna bağlı olarak beden terbiyesi faaliyetleri ile merkezi bir otoritenin sorumluluğuna alınması gerekir.

“Gençlik Kulüp ve Gurupları Hakkında Talimatname”de “her gençlik kulübü, Türk gençliğinin müşterek bir mefkureye bağlılığını ve vatanın genel müdafaaasında kabiliyetini” artıracak bir oluşum olarak görülür ve “gençler fizik ve moral kabiliyetlerini ulusal ve inkılapçı amaçlara ve yurt müdafaaası icaplarına göre geliştirmek gayesiyle kulüplere girerler” vurgusu yapılır. Ayrıca spor vatana mecburiyet hisleriyle, kavgasız ve tarafsız olmayarak yapılan bedeni faaliyet olarak tanımlanır (1941:93-95). Diğer bir ifadeyle kulüpler gençlere milli duyguları aşıl原因 bir müessese olarak kodlanır ve spor ülkenin tahrip olmuş beşeri sermayesini yeniden canlandırmaya ve yıpranmış milli müdafaa kapasitesini fiziken ve zihnen takviye etmeye hizmet etmelidir (Akın, 2004:150). “Sporun fertçe gayesi fizik

ve moral kabiliyeti inkişaf ettirmek ve milletçe gayesi ise bütün bir milleti sportmen yetiştirmektir. Spor kulüpleri mektep çağından sonra gençliğin hayat görgü ve bilgisini, cemiyet duygusunu zenginleştiren, milli benliği, milli terbiye ve ananeyi kökleştiren, dürüstlüğü, fazileti telkin eden birer ictimai okuldur” (Oytun, 1941). Kurthan Fişek’in deyimiyle, beden terbiyesi çerçevesinde ve kamu kurumları bünyesinde kurulacak olan kulüpler yüklenen görevlerle, bir tür “kamu hukuku tüzel kişisi” olarak tasarlanmıştır (1998: 397).

Dolayısıyla, bir yandan fiziksel olarak sağlıklı, diğer taraftan da duygusal olarak birbiriyle kaynaşmış ve dayanışma içinde bir toplum hedefi ile kurumlar, sportif kalkınmanın önemli bir aracı haline getirilmiştir. Memur ve işçilere, hem ülkenin kalkınmasında hem de savunulmasında, çalışan olma vasıflarıyla, sorumluluklar yüklenir. Bu kurumların en önemlilerinden Demiryollarına bağlı Demirspor kulüplerinin açtığı lokaller, salonlar ve sundukları hizmetlerle, sadece sporcuların değil yöre halkına da etkiler sağlar. “Demiryollar Beden Terbiyesi Talimatnamesi”nde de “iş ve fikir birliği”ni temel alırken Demirspor kulüplerinin başlıca özelliklerinden biri olarak “bu kulüplerin tam bir kültür ve terbiye müessesesi halinde ve azaları üzerinde derinliğine tesir yapabilmek karakteri” gösterilir (1942:78). Örneğin Ankara Demirspor bünyesinde caz bandosu ve musiki topluluğu kurulur. Remzi Akansel başkanlığında musiki topluluğu, yine demiryolculardan oluşmaktaydı ve çeşitli vesilelerle konserler vermekteydi. İlk konser ise Celal Cengiz, İbrahim Oral ve Vedat Gürsel tarafından verilen eğitimlerle, 13.12.1952 tarihinde gerçekleşmişti.

Demiryollarının kamulaştırılması ile beraber, ulusal bir ağa dönüşen demiryolu şebekesi üzerinde 1942 yılı içinde 48 spor merkezi kurulur. Beden Terbiyesi Talimatnamesi’nde, “Demirspor gençlik kulüplerine bağlı teşkilatı gösterir cetvel”de sayılan kulüpler şöyle sıralanmıştır:

Haydarpaşa, Derince, İzmit, Bilecik; Ankara, Irmak, Çankırı, Karabük, Çatalağzı, Zonguldak; Balıkesir, Bandırma, Soma, Tavşanlı, Kütahya; Kayseri, Sivas, Zile; Samsun, Çetinkaya, Divrik, Yerköy; Malatya, Diyarbakır, Maden; Adana, Fevzipaşa, Mersin, İskenderun, Ulukışla, Afyon, Konya , Uşak; İzmir, Manisa, Alaşehir, Nazilli, Çamlık; Denizli, Dinar; Sirkeci, Edirne; Erzurum; Sarıkamış, Erzincan; Eskişehir; Mudanya; Edremit (1942:49-53).

1940’lı yıllar ile sayıları artan ve kurum bünyesine dahil edilen Demirspor’ların kalbi, Eskişehir’den Ankara’ya kaydı. “Beden Terbiyesi ve Spor Mükellefiyeti”nin bir sonucu olan gelişme ile aynı zamanda kaynakların ve imkanların Ankara merkezli olarak değerlendirilmesine neden oldu. Faaliyetlerin devamı için,

Demiryolu çalışanlarının maaşlarından kesintiler yapıldı: “Demirspor kulüp ve lokallerimizin yaşamalarında mühim rol oynayan mali imkanların yaratılmasında her Demirsporlu arkadaşın elbirliği ile bu teşekküllerimizi desteklemeleri birer vazife sayılmalıdır” (Pura, 1952a).

İlerleyen yıllarda kurumsal bir yapı kazanılması ile gerek yurt içinde gerek yurt dışında Demirsporlar arası organizasyonlar geliştirilmeye başlandı. Demirspor karmaları, farklı branşlarda yurtdışı seyahatlerde bulundu. Ankara, Adana, Samsun Demirspor kulüpleri bir çok kez yurtdışı müsabakalara katıldı, benzer şekilde yabancı kulüpleri davet ederek bu kentlerde karşılaşmalar yapıldı. Farklı şehirlerdeki birinciliklerde, Demirspor kulüpleri kısa sürede yüksek başarılar elde etti. Örneğin Adana Demirspor⁴, on yıl üst üste bölge futbol birinciliklerinde şampiyon olurken, Ankara-İstanbul-İzmir takımları dışında Milli Lig’te oynayan ilk Anadolu kulübü oldu. Adana Demirspor su topu takımı da, 17 yıl yenilgisiz, toplam 29 yıl alanında Türkiye şampiyonluğunu kazandı. Demirsporların bu yükselişi önce kurumsal ve ama nihayetinde ulusal bir başarı olarak görülmekteydi: “Güçlü ve heybetli bir devrimin sahibi olan ve her yerde aynı adı alan Demirspor teşkilatı genişleyen vaziyetiyle bütün bir memleketin spor bünyesine tesir etmeye başlamış olduğundan mevcudiyeti yalnız mensup olduğu müesseseye değil, dahil oldukları spor mıntıklarına ve binnetice bütün bir memlekete iftihar verecek mahiyettir” (akt. Uçak, 2001).

Ancak bu kulüplerden Adana ve Ankara dışındaki bir çok Demirspor 1960’lı yılların sonunu göremeden kapanır. Bunda değişen hükümet politikaları, spor alanında yapılan yeni düzenlemeler ile birlikte, beden terbiyesi uygulamalarında istenen başarının elde edilememesinin ve bu zorunlu faaliyetlere önemli derecede direnç gösterilmesinin de payları büyüktür. Halen Adana Demirspor ve Ankara Demirspor takımları, futbol alanında profesyonel faaliyetlerine devam etmektedirler. Ancak Adana Demirspor kulübü, TCDD bünyesinden tamamen ayrılırken Ankara Demirspor halen kurumun bürokratları tarafından yönetilir. Bunlar dışında bazı Demirspor kulüpleri, yerel düzeyde farklı branşlarda amatör olarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu kulüplerin birçoğu Demiryolu çalışanları ve Demiryol-İş sendikasıyla ayrılan mali paylarla yönetilmektedir.

Altı Okun Işığında Ankara Demirspor

Bu çerçevede Ankara Demirspor, öncelikle güreş ve futbol branşlarında faaliyet göstermek için, aşağıda detaylarına değineceğim gibi, 1932 yılında

4 Sportif ve kültürel yönü daha ağır basan benzer bir çalışma için bkz., Yavuz Yıldırım, “Demirsporlar Geleneğinin Lokomotifi: Adana Demirspor”, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Kış-Bahar 2008, sayı 26.

kuruldu. Ardından çalışma alanlarını genişletti. Eskişehir Demirspor'dan alınan oyuncularla kısa sürede önemli gelişmeler kaydedilir. Çalışmalar, özellikle Beden Terbiyesi Kanunu'nun çıkmasının ardından, yukarıda belirtildiği gibi, sadece sportif başarı için değil aynı zamanda iyi bir yurttaş yaratmak ve ulusal hedeflere ulaşmak düşüncesiyle şekillenmekteydi. Bu durum aynı zamanda kulübün kuruluş felsefesi idi. Demiryolcu sporcular, hem işlerinde hem de sportif olarak başarılı olmalıydı. Fiziksel başarıya zihinsel gelişim ve dönüşüm de eşlik etmeliydi. Beden Terbiyesi ve Spor Mükellefiyeti'nin çizdiği çerçeveye ile de birleşen bu düşünce ile, kulübün çalışmaları, ulusal bir amacın etrafında örgütlendi. Aşağıda verilen alıntılarda bu düşünceyi daha net görmek mümkün olacaktır.

1934 yılında, Demiryolu dergisinin Ağustos sayısında "Devlet Demiryollarında Spor Hareket ve Faaliyetleri" başlığıyla çıkan yazıda, kulübün kuruluşu şu şekilde aktarılıyor:

"Gerçi tamim etmiş değiliz. Fakat umarım ki ekseriyet duymuş ve öğrenmiştir. İdare-i Umumiye Merkezinde Demirspor-Ankara ismi altında bir kulüp teşkil edilmiştir. Maksadımız demiryolcular arasında vücudu sağlam, adalâtı kuvvetli, kafası ve dimağı işler gençler yetiştirmektir. Nizannamemizin birinci maddesine bu esası koyduk ve bu prensibe çok sadık kalacağız" (1934:394).

Yazıda, o yıllarda artış gösteren diğer spor kulüplerinin de aynı hedeflerle kurulduğunu ancak onların kısa sürede bu hedeften saptığı eleştirisi getiriliyor. Buna göre söz konusu sapmanın iki nedeni "husumet derecesine vardırılmış rekabet ve şahsiyat"tır. Ankara Demirspor'un da bu iki kusura düşmemek için azami düzeyde çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yazıda durum şöyle analiz ediliyor:

"Rekabet her zaman ve her yerde mergup bir şeydir. Fert veya cemiyetin mesaisini artırır. Birbirinden üstün olmak arzusu ve hevesi gençlerimizde her şeyden evvel uyandırılması lazım gelen bir hassadır. Ruhunda bunu duyan her genç kadere gözü kapalı nefsetmekten içtinap eder. (...) Böyle bir genci artık o ışıklı yoldan, şuurlu ve muvazeneli hareketlerden ayırabilmek kabil değildir. Elverir ki rekabetin hakiki maksat ve manası o gence iyi telkin edilebilsin. (...) Bir cemiyette evvela temini lazım gelen şey ahenktir. Bu maksatla kurulan çatılar altına nifak girmez. Esasen kulüpler yalnız oyun oynamak için teşkil edilmez. Oralarda her şeyden evvel duygu temizliği ve fikir birliği aranır. (...) Maksadın ulviyetini bilerek, birbirimizi severek ve herkesin izzeti nefsine aynı derecede

hurmet ederek el birliğiyle çalışmak gayemizdir. (...) Demiryol gençliği, Demiryol sporculuğu hiçbir zaman rekabet duygularından uzak kalmıyacağız ve fakat bunu hiçbir zaman husumet derecesine vardişmayıp nizamnameleri ahkamına daima sadık kalacak ve mesleklerinde olduğu kadar sahada da muvaffak olacaktır” (1934:395).

Sınıf atıřması yerine mesleki dayanıřmaya dayalı bu dūřuncenin yansımalarını, kulūbūn faaliyetlerini anlatan yazılarda sıkça gōrūrūz. Derginin bir sonraki sayısında, “Demirspor’u İlerletmek için Genç Sporcularımıza Bazı Tavsiyeler” bařlıklı yazısında Ziya Bey, bařarının yolunun bireysellikten Őnce bir topluluk bilincinin geliřmesinden geçtiđini řu sōzlerle vurgular:

“Hepimiz bilmeliyiz ki futbol her řeyden evle bir zeka oyunudur. Bunda çalıřacak olan yalnız vūcut deđil kafa yani dimađdır. (...) (fiziki) meziyetlere bir de dimađ faaliyeti ilave etmek lazımdır. (...) Mūnferiden gol yapmak, takımda teferrūt etmek (sivrilmek), řōhrete sahip olmak, gazetelerde takdir edilmek sevda ve hevesi ile ekseriya būtūn takımın hezimetine sebep olabilir. Nefse itimat iyi, bunu gurur derecesine gōtūrme fenadır. Bilmeliyiz ki futbolcularımıza gururu ekseriyatla kendimiz telkin ederiz. İcaplı icapsız kōrūklerimiz (...) galibiyetlerin řerefi, mađlubiyetlerin mesuliyeti bir takımın būtūn efradına řamildir.” (1934:40)

Bu bađlamda Demirsporlu oyuncular kiřisel geliřimlerini, topluluk adına ve onun yararına sađlamalı, bōylece hem bir çalıřan hem de bir yurttař olarak ũstūne dūřen sorumlulukları uygunca yerine getirmelidir. Yersiz bir rekabete ve yarıřmacı bir hıřsa takılıp kalmak, kulūbūn amacı olamayacađı gibi, Tūrkcine de yakıřan bir Őzellik deđildir. Bunlar aynı zamanda hedeflenen ulusal geliřim çizgisine bađlılıđın gereklidir. ūnkū onlar birer Őrnek olarak, toplumun geri kalanına yol gōsterecek kiřilerdir. Tabii ki sōz konusu “uygunluk” ve çalıřmalardaki “ahenk”, kanunen erevesi çizilmiş bir programda sūrdirūlūr. Demirspor ekipleri ve bařta Ankara Demirspor, kanundan Őnce tertip edilmiř olsalar da yeni uygulamaya kolayca adapte olmaya hazırdır:

“Kesif ve teřkilatlı bir zūmreye malik olan Demiryolları ailesi memleket davalarından biri olan bedeni kabiliyetleri artırma iřini de her zaman olduđu gibi Őn safta kolayca bařaracak yakın zamanda çok parlak semerelerini verecektir. Merkezden idare edilmeđe bařlanmış olmamakla beraber mevcut gençlik teřekkūlerimiz çalıřma

*sistemlerini kanuni icaplara göre tanzim etmiş bulunmaktadır. (...)
Bu meyanda Ankara Demirsporumuz da faaliyet programlarını geniş
mikyasta artırmış, kanunun tatbikatına hazırlanmış vaziyettedir”
(Tardu,1941:771).*

Kanunun uygulanmasını vazife gören Demirspor yöneticileri, çalışmalarını “altı okun işaretlediği mukaddes ana umdeler”den aldığı enerjiyle sürdürür. Buna göre Cumhuriyet’in temel prensipleri, bütün kamusal teşekküller gibi bir spor kulübü olarak Demirspor için de asla göz ardı edilemeyecek noktaları simgeler. Ayrıca kulüpteki “ilk şart disiplindir.” Sporcuların çalışmaları, “ordu talim esasları ve mutlak bir zapturapt altında” yürütülmektedir. Dahası, “yüce ırkımıza has toprak ve bayrak sevgisi” ile “büyüklere inan ve saygı küçüklere sevgi ve şefkat karşılıklı ahenk ve samimiyet” duyguları çerçevesinde “demiryolcu hem amme hizmetlerini ve hem de spor mecburiyet ve mükellefiyetini feragatinde birleştirmiş, bunu seve seve yapmış ve bu suretle kendisini iki hizmete verebilmiştir.” (1942:76-78).

Yaklaşan savaş tehlikesi ile gittikçe militarize hale gelen söylem, gençlerin savaşa hazır olması gerekliliği, spor kulüplerini doğrudan etkilemiş görünür. Bu bağlamda, iyi bir yurttaş olmak hem haktır hem sorumluluktur. Bu düşünce etrafında özü itibarıyla gelişime yatkın bireyler, disiplinli bir çalışma ile bu cevheri doğru bir şekilde işleyebilirler. Demirspor kulübü bu durum için bir aracı görevi görerek, önce demiryolu çalışanlarına sonrasında da tüm yurttaşlara bir zemin yaratır.

Dolayısıyla, bir bütün halinde, ortak sevinç ve tasalarla hareket etmek, Demirspor kulübünün de hedefleri arasındadır. Sporcuların bu yönde göstereceği tavırlar ve yapacağı çalışmalar, tüm topluma örnek olacaktır. Sporun kamusal gönence yönelik bu vasıflarını, bir kurum takımı olarak üstlenmek, Demiryollarının ve demiryolcuların da görevleri arasında kabul edilir. Diğer bir deyişle, yeni başkentini yeni kulübü, yeni ülkenin değerlerinin bir taşıyıcısı olarak hizmet görecektir. Bu kamusal boyut ve siyasi bilinç, kulübün asli var oluş nedenidir.

Ankara Demirspor’un Sportif Tarihine Bir Bakış

Ankara Demirspor tarihi üzerine yeterince çalışma yapılmadığı rahatlıkla söylenebilir. Bu konuda kulüp arşivinin yetersizliği de vurgulanmalıdır. Demiryolu dergisinin yöneticiliğini de yapmış olan Halil İbrahim Uçak’ın Kebikeç dergisinin 11.sayısında bu konuda bir çalışması bulunuyor. Bunun dışında kulübe özel çalışma bulunmuyor.

Kulüp, “Bay Cemil, Ziya Ateş, Yüksek Mühendis İsmail Fuat ve Cevdet’in 6 Mart 1932’deki toplantıları sonucu” kurulur (Pura, 1952b). Demiryollarında güvenliği simgeleyen kırmızı-yeşil renklerle kurulan Ankara Demirspor, faaliyete geçebilmek için o zaman müseccel bir durumda bulunan Ankara Güneş Kulübü ile birleşmiş ve ardından futbol ekibi kurularak maçlara katılmıştı. “Bir ara Çankaya kulübünü de içerisine alarak Demir-Çankaya adı altında faaliyette bulunan Demirspor kulübü bilahare görülen lüzum üzerine bu kulüpten ayrılarak Ankara Demirspor kulübü adı altında faaliyetine devam etmiştir” (Pura, 1952b).

Ankara Demirspor adının alınmasından sonra, renkler mavi-lacivert olarak belirlenir. Halihazırda Eskişehir Demirspor (kırmızı-lacivert) dışında neredeyse tüm Demirspor kulüplerinin renkleri mavi-laciverttir. Futbol ve güreş şubeleri ile faaliyetlere başlanırken gelir kalemi, kurum çalışanlarından toplanacak 25 kuruş aidatla oluşturulur. Bu konuda örnek olarak İmalat-ı Harbiye kurumunun takımı olan Ankara Gücü örnek alınır. Ağustos 1934 tarihli yazıda bütçe sıkıntılarının aşılması halinde bir kort yapılacağı ve “çok eğlenceli ve çok temiz aile sporu” olan teniste de faaliyete geçmek hedefi de kaydedilmiştir. 10 yıl içerisinde kulübün faaliyetleri kapsamına atletizm, su, kayak, dağcılık, avcılık, atıcılık branşları da eklenir ki dönemin şartları göz önüne alındığında oldukça kapsamlı bir çalışma yürütüldüğü söylenebilir.

Ankara Demirspor’un kısa süre içerisinde başarılı sonuçlara imza atması ile, bu konudaki çabalar ilk meyvelerini verir. Futbol alanında kazanılan ilk başarı, şubat 1937’de Halit Bayrak Kupası adıyla düzenlenen turnuvada elde edilen ikincilik olur. Bu başarının ardından “memleketi ve gençliği temsil eden” bir kulüp olarak çalışmalar yoğunlaştırılır. Futbolda 1939, 1943, 1947 ve 1959 yıllarında Ankara şampiyonluğunu kazanılır; 1959’da Milli Lig’in kurulması ile 1971’e kadar aralıksız bu kategoride oynar. 1962 yılında da Ankara Demirsporlu Fikri Elma, 1.ligin en fazla gol atan futbolcusu olur.

Futbol ve güreş ekipleri, çok sayıda yurt dışı temasta bulunmuştur. Demiryolları arası yarışmalarda dereceler elde edilir. Futbol ekibinin ilk dış seyahati 1939’da Romanya’ya gerçekleşir. Ardından 1951’de İran’a; 1952 ve ‘54’te Almanya’ya, 1955’te Yugoslavya’ya davetli olarak gidilir ve o ülkenin farklı takımlarıyla çok sayıda müsabaka yapılır. Aynı şekilde bir çok kulüp, davetli olarak Ankara’da ağırlanır. Bu davetler ve temaslar, henüz önemli bir başarı elde edememiş Türk spor camiasının yurtdışına açılmasında için önemli adımlar olarak görülmelidir. Benzer şekilde henüz yeni yeni kurulmakta olan yerel takımlarla antreman maçları yapmak için, ülkenin çeşitli yerlerine ziyaretler yapılır. Yine İstanbul takımları, Ankara Demirspor’la maç yapmak için Ankara’ya gelmiş ve bu maçlar o dönem için hatırı sayılır kalabalıkları tribüne toplamıştır.

Ankara Demirspor, farklı kategorilerde çok sayıda şampiyon ve milli oyuncu yetiştirdi. Özellikle güreş ekibi yurt dışında bir çok başarıya imza atar. 1948 olimpiyatlarında 52 kg.da Hasan Balamir Greko-romen Güreş dalında altın madalya kazandı. Mustafa Kaplan, 50 defa milli olarak, bir Demirsporlu olarak atletizmde önemli isimler arasına girdi. Bununla birlikte Gazi Günday, İskender Pınarakar, Kadri Ulukal, Refik Güven, Hüseyin Buran, Akif İlçiz, Burhan Ataban (1925 Bafra-Samsun hattı bisiklet maratonu birincisi), Sevim Çilingir, Nuri Vural (ilk Atıcılık İhtisas Kulübü kurucusu), Himmet Kirzuk, Ömer Özkap, Süleyman Dikgez, Ekrem Koçak, Galip Darılmaz gibi bir çok isim Ankara Demirspor'dan yetişerek önemli başarılar kazanır.

1.10.1953 tarihinden önce Demirspor kulüpleri TCDD'nin Beden Terbiyesi Müdürlüğü'ne bağlı birer birim iken, kanundaki değişikliklere paralel olarak bu tarihten sonra 3530 sayılı kanun hükümlerince kulüpler müstakil ve mahalli birer gençlik kulübü haline geldi. Kulüp halen 6 branşta 350'ye yakın sporcuyla faaliyet gösteriyor. Bu branşlar, futbol (profesyonel, deplasmanlı süper gençler, B genç, yıldız takımları ile futbol yaz okulu), yüzme (büyük erkekler, büyük bayanlar ve yaz okulu), halter (büyük erkekler ve yıldız), kick-boks, tekvando ve boks'tur. Ayrıca halı saha, havuz ve düğün salonu gibi sosyal tesislere sahip olan Ankara Demirspor'un futbol takımı 3.ligte mücadelesini sürdürüyor ve iç saha maçlarını -Ankara'nın bir başka sembol mekanı- Cebeci İnönü Stadi'nda oynuyor.

Sonuç

Sporcuların yetiştirilmesi, organize ve sistematik çalışma tekniklerinin yerleştirilmesi ve öğretilmesinde kurum takımlarının önemli katkıları oldu. Bu kurumların en önemlilerinden Demiryolları da bu konuda söz sahibi kulüplere ev sahipliği yaptı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında temel ulaşım aracı olan Demiryolları, bir yandan ülkenin dört bir yanına kültürel ve sosyal değerleri taşıyıp Kemalist modernleşmenin hedeflerine ulaşmasında önemli bir rol oynadı öte yandan bu hedeflerin sportif boyutunda da söz sahibi oldu. Öncelikle kendi imkanları ve bünyesinden yetiştirdiği takımlarla, daha sonra devlet politikalarına paralel olarak yüklendiği sorumlulukla, Demiryollarının kulübü Demirsporlar, ülke çapında başarılar imza attı. Demiryolun geçtiği her köşede açılan Demirspor kulüpleri gerek yöre halkının sosyalizasyonun da gerekse oradaki spor kulüplerinin geliştirilmesinde öncül rol üstlendi. Günümüzde birçok kulüp Demirsporlar'dan yetişme sporcu ve yöneticilerin girişimleriyle kurulup çalışmalarına devam etmektedir.

Ankara'da sporun gelişmesinde benzer şekilde önemli katkıları olan Ankara Demirspor, esasen bu şehirle birlikte anılan, onunla özdeşleşen bir isim olması

gerekirken, bugün adı bile hatırlanmayan bir konuma indirgenmiştir. Muhakkak ki bunun temel nedeni sportif başarıların 1970'lerle birlikte gittikçe azalmasıdır. Ancak önemli bir faktör de Demiryolları politikaları ile ilgilidir. Demiryollarının, karayolları karşısındaki bilinçli bir şekilde geri düşürülüşü, Demirspor kulüplerinin de yenilgisi anlamına geliyordu. Kemalist modernleşmenin, dönemin koşullarında kimi zaman faşizan öğeler içeren yönere savrulması eleştiriye açık bir durum olsa da tümüyle geçmişten kopmaya ve her alanda köklü bir dönüşüme odaklanan politikaların, görece ilerici ve kimi zaman naif hedefler taşıdığı söylenebilir Demirsporlar aracılığı ile sportif alanda ve kitlelerin fiziksel ve sosyal gelişiminin sağlanmasında izlenen politika da benzer şekilde, belirli siyasi hedeflerin çizgisinde gelişmiştir. Ancak Beden Terbiyesi Kanunu, kulüplere ve vatandaşlara ağır sorumluluklar yüklediği için, kısa sürede değiştirilmeye muhtaç kalmış ve kurum takımları da değişen spor politikaları ile gittikçe ikincil konuma düşmüştür.

Son söz olarak denebilir ki, Ankara'nın memleket futbolunda her dönem "kenar semti"⁵ olarak kaldığını kabul edersek bu semtin en değeri bilinmez çoğunun da Ankara Demirspor olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yeni Cumhuriyet'in bütün ideallerini bünyesinde toplayan Demirspor, esasen ülkenin gelişim çizgisine paralel bir kadere sahip oldu. Onu var eden siyasi ve sosyal ortamın dönüşümüne paralel olarak, Ankara Demirspor "soğuk binalar ve kurumlar kenti" Ankara'nın içine takılıp kaldı.

Kaynakça

Akın, Yiğit (2004), Gürbüz ve Yavuz Evlatlar-Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor, İstanbul: İletişim Yayınları.

"Beden Terbiyesi Teşkilatınca ve Müesseselerce Kurulacak Gençlik Kulüp ve Gurupları Hakkında Talimatname" (1941), Beden Terbiyesi Mevzuatı içinde, (der.) Nafiz Ergeneli ve Nuri Tuna, Ankara: Alaattin Kırıl Basımevi.

"Demirspor Gençlik Kulüplerine Bağlı Teşkilatı Gösterir Cetvel" (1942), Beden Terbiyesi Talimatnamesi içinde, Alsancak:Demiryolları Matbaası.

"Demiryolları Ailesinde Spor ve Gençlik Kulüpleri"(1942), Demiryolları Dergisi, cilt 18, sayı 212-213-214, s.76-79.

5 Tanıl Bora-Levent Cantek, "Ankara Futbolu: Memleket Futbolunun Kenar Semti", Kebikeç, sayı 9, 2000.

"Devlet Demiryollarında Spor Hareket ve Faaliyetleri" (1934), Demiryolları Dergisi, Ağustos 1934, Cilt 10, sayı113-114, s.394-395.

Diğer, Fuat "Demirspor'u Tanıyalım" (1943), Demiryolları Dergisi, Nisan 1943, Cilt:18, sayı 218-219-220, s.38

Fişek, Kurthan (1998), Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya'da Türkiye'de Spor Yönetimi, Ankara: Bağırğan Yayınevi.

"Gençlik Kulüp ve Gurup Mensuplarının Yetiştirilmesinde Nazarı Dikkate Alınacak Hususat Hakkında Tamim" (1941), Beden Terbiyesi Mevzuatı içinde, (der.) Nafiz Ergeneli ve Nuri Tuna, Ankara: Alaattin Kıral Basımevi, s.93-95.

İnanç, Gül (1995), "Bir Memleket Davası: Beden Terbiyesi", Toplumsal Tarih, sayı 14, s.60-63.

[Muhasebe Müfettişi] Ziya, "Demirsporunu İlerletmek İçin Genç Sporcularımıza Bazı Tavsiyeler" (1934), Demiryolları Dergisi, Ekim 1934, Cilt 10, sayı 116, s.479-480.

Oytun, Nafiz (1941) "Spor Terbiyesi-Sporun Mana ve Gayesi", Demiryolları Dergisi, Şubat-Mart 1941, cilt 17, sayı 203-204-205, s. 981-984.

Pura, Fuat (1952a), "Demirspor Çalışmalarında İşbirliği", Demiryolları Dergisi, sayı 6, Mart 1952, s.21-22.

Pura, Fuat (1952b), "Kuruluşunun Yirminci Yılında Ankara Demirspor", Demiryolları Dergisi, Nisan 1952, sayı 7, s.19-20.

"Spor Teşkilatı Hakkında Kanun Layihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası" (1938), TBMM Zabıt Ceridesi, 29-6-1938, Cilt:2, İctima:83.

Tardu, Necmettin (1941), "Devlet Demiryollarında Spor Teşekkülleri ve Ankara Demirspor", Demiryolları Dergisi, cilt17 sayı 197-200, Temmuz 1941, 771-776.

Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırması 1929-1939: Açıklamalı Yönetim Zamandizini (TİDATA) (2007), (ed.) Birgül Ayman Güler, Ankara:KAYAUM.

Uçak, Halil İbrahim (2001), "Demiryollarında Sportif Faaliyetler ve Ankara Demirspor Kulübü", Kebikeç, sayı 11, s.283-293.